

Tonga

LAO KI HE NGA'HI FAITO'O KONA 2021

Lao Fika 20 'o e 2021

LAO KI HE NGAahi FAITO'O KONA 2021

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

1	Hingoa nounou.....	5
2	'Uhinga'i lea	5
3	Hia ke manava'aki pe ma'u ha ngaahi faito'o kona.....	6
4	Tufaki atu 'o e faito'o kona ki ha taha 'oku si'i hifo hono ta'u motu'a 'i he ta'u 18	6
5	Tufaki atu 'o e faito'o kona ke manava'aki	6
6	Mafai ke puke ha faito'o kona mei ha taha.....	7
7	Ngaahi Tu'utu'uni.....	7

LAO KI HE NGA AHI FAITO'O KONA 2021

Lao Fika 20 'o e 2021

KO E LAO KE TAPUI 'A HONO NGAUE HALA'AKI 'A E NGA AHI
FAITO'O KONGA MO E NGA AHI TAUMU'A FEKAU'AKI

'Oku ou loto ki ai,
TUPOU VI,
'Aho 28 'o 'Okatopa 2021.

'OKU TU'UTU'UNI 'e he Tu'i mo e Fale Alea 'o Tonga 'i he Fakataha Alea 'o e
Pule'anga 'o pehe:

1 Hingoa nounou

'E ui 'a e Lao ni ko e Lao ki he Ngaahi Faito'o Kona 2021.

2 'Uhinga'i lea

'I he Lao ni, tuku kehe ka 'i ai ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga –

“Minisita” 'oku 'uhinga ki he Minisita Polisi;

“ngaahi faito'o kona” 'oku kau ki ai –

- (a) 'a e ngaahi huhu'a 'oku lava fakavaia'aki 'a e pelesitiki, ngaahi naunau fufulu, ngaahi kuluu, ngaahi huhu'a ala tutu, lolo pe ngaahi koloa ngaohi mei he lolo, ngaahi huhu'a hu'i vali, ngaahi hina fana 'oku ne tuku atu 'a e 'ea; pe
- (b) ha faito'o kehe 'oku malava ke tukuange mei ai ha mao pe 'ahu kona pea ka manava'aki pe ma'u 'oku ne fakahoko pe fakatupunga ai ha konaa, heehee'ia, fiefia, fakakehe'i pe ha toe uesia faka'atamai kehe;
- (c) ka 'oku 'ikai ke kau ai –

- (i) 'a e ngaahi faito'o fakaesino 'i loto 'i he 'uhinga 'o e Lao ki he Ngaahi Koloa Faito'o 'oku ngaue'aki koe'uhi ko e ngaahi taumu'a fakalao pau;
  - (ii) 'a e ngaahi koloa tapaka 'i loto 'i he 'uhinga 'o e Lao Pule'i 'o e Tapaka;
  - (iii) 'a e kava malohi tapu 'i loto 'i he 'uhinga 'o e Lao ki he Kava Malohi Tapu; mo e
  - (iv) kava pe ko e 'akau *piper methysticum* pe kuo ngaohi pe kei mata; "ma'u" 'oku 'uhinga ki hono fakatupunga pe fakangofua ha faito'o, pe 'ahu kuo tukuange atu mei ha faito'o, ke hu atu ki he sino 'o e taha 'i ha fa'ahinga founa pe; mo e
- "tufaki" 'oku kau ai 'a e tufaki atu, foaki pe fakatau atu.

3 Hia ke manava'aki pe ma'u ha ngaahi faito'o kona

Ka 'i ai ha taha 'i he 'ilopau 'o 'ikai ha 'uhinga fakalao, kuo pau 'e 'iate ia 'a hono fakamo'oni'i, 'oku ne manava'aki pe ma'u ha faito'o kona ki he taumu'a ke fakatupunga ha konaa, heehee'ia, fiefia, fakakehe'i pe ha toe uesia faka'atamai kehe, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha mo'ua pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$10,000 pe ke ngaue popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3 pe fakatou'osi.

4 Tufaki atu 'o e faito'o kona ki ha taha 'oku si'i hifo hono ta'u motu'a 'i he ta'u 18

Ka 'i ai ha taha 'i he 'ilo pau 'o 'ikai ha 'uhinga fakalao pe fakapotopoto, kuo pau 'e 'iate ia hono fakamo'oni'i, 'oku ne tufaki atu pe kole ke tufaki atu ha faito'o kona, ki ha taha 'oku si'i hifo hono ta'u motu'a 'i he ta'u 18 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha mo'ua pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$5,000 pe ke ngaue popula ki ha vaha'ataimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 1 pe fakatou'osi.

5 Tufaki atu 'o e faito'o kona ke manava'aki

Ka 'i ai ha taha 'i he 'ilo pau 'o 'ikai ha 'uhinga fakalao, 'oku ne tufaki atu pe kole ke tufaki atu ha faito'o kona ki ha taha kehe 'a ia 'oku ne 'ilo, pe 'oku 'i ai ha 'uhinga fakapotopoto ke tui, ko e faito'o kona ko ia 'e ala manava'aki pe ma'u 'o maumau'i ai 'a e kupu 3 'e he taha ko ia kuo tufaki atu ki ai 'a e faito'o pe ha taha kehe, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha mo'ua pa'anga 'oku 'ikai laka hake 'i he \$5,000 pe ke ngaue popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 1 pe fakatou'osi.

6 Mafai ke puke ha faito'o kona mei ha taha

- (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa polisi ke puke ha faito'o kona mei ha taha kapau –
  - (a) ko e taha ko ia 'i he 'ilo pau 'o 'ikai ha 'uhinga fakalao kuo ne manava'aki pe ma'u pe 'oku ne manava'aki pe ma'u 'a e faito'o kona; pe
  - (b) ko e 'ofisa polisi 'oku ne mahamahalo fakapotopoto ko e taha ko ia 'e malava 'i he 'ilo pau 'o 'ikai ha 'uhinga fakalao ke ne manava'aki pe ma'u 'a e faito'o kona kapau he 'ikai puke 'a e faito'o kona.
- (2) Neongo 'a e kupu si'i (1), 'e ngofua ke puke ha faito'o kona 'o tatau aipe pe 'oku 'ikai ke konaa 'a e taha ko ia.
- (3) Kuo pau ki ha 'ofisa polisi ke faka'auha ha faito'o kona kuo puke 'i he kupu si'i (1) 'i ha founga 'oku malu pea fakapotopoto –
  - (a) 'i loto 'i he mahina 'e 1 hili 'a e tu'utu'uni aofangatuku 'o e hopo ki he hia pe ngaahi hia fekau'aki mo e faito'o kona kuo puke; pe
  - (b) 'i loto 'i he mahina 'e 1 hili hono fakapapau'i 'e he 'ofisa polisi 'oku 'ikai toe fiema'u ia ke ngaue'aki ko ha fakamo'oni.

7 Ngaahi Tu'utu'uni

'E ngofua ki he Minisitaá, 'i ha loto ki ai 'a e Kapineti ke fa'u ha ngaahi tu'utu'uni ki hono fakahoko totonu 'o e Lao ni, kau ai 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a ia 'oku tu'utu'uni ki he pe fekau'aki mo e –

- (a) pule'i 'o e tauhi mo e fakahingoa 'o e ngaahi faito'o kona;
- (b) tu'utu'uni ki he ngaahi hia mo e hilifaki 'o e ngaahi tautea 'a ia ko e mo'ua pa'anga 'oku 'ikai lahi hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3;
- (c) tu'utu'uni ki he ngaahi founga ngaue, me'angaue sivi mo e naunau ki hono sivi mo hono 'ilo'i 'a e 'i ai ha ngaahi faito'o kona 'i ha sino 'o ha taha; mo
- (d) ha ngaahi me'a kehe 'a ia 'oku fiema'u ki hono fakahoko totonu 'a e ngaahi kupu 'o e Lao ni.

Na'e tali 'e he Fale Alea 'i he 'aho 26 ni 'o 'Aokosi 2021.